

## **METODYKA WERYFIKACJI EFEKTÓW UCZENIA SIĘ U OSÓB STUDIUJĄCYCH Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI W UNIWERSYTECIE SWPS**

### **PROCEDURA WSPARCIA EDUKACYJNEGO OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI W ZAKRESIE POTWIERDZANIA OSIĄGANIA EFEKTÓW UCZENIA SIĘ W UNIWERSYTECIE SWPS**

#### **Cel, założenia i zakres procedury**

Dążymy do tego, aby zapewnić osobom studiującym z niepełnosprawnościami możliwość osiągnięcia wszystkich efektów uczenia się przewidzianych dla danego przedmiotu, w sposób dostosowany do ich potrzeb i możliwości. Dążenie to będzie realizowane poprzez adaptacje różnych elementów procesu edukacji ze szczególnym uwzględnieniem warunków zaliczania zajęć, które obejmują zadania i aktywności wykonywane w trakcie zajęć, jak i sesji egzaminacyjnej.

Przyjęliśmy następujące założenia:

- 1. Racjonalne adaptacje.** Adaptując sposoby weryfikacji efektów uczenia się do potrzeb i możliwości osoby studiującej z określoną niepełnosprawnością nie zapominamy o utrzymaniu standardów akademickich. Bez względu na potrzeby i możliwości osoby studiującej w celu zaliczenia określonych zajęć jest ona zobowiązana do osiągnięcia wszystkich efektów uczenia się przewidzianych dla tych zajęć. Adaptacje sposobów weryfikacji efektów uczenia się nie mogą polegać na zwalnianiu osoby studiującej z jakichkolwiek warunków zaliczenia danych zajęć. Mają one na celu umożliwienie faktycznej realizacji wszystkich efektów uczenia się przewidzianych dla przedmiotu.

2. **Racjonalne wyrównanie szans.** Adaptując sposoby weryfikacji efektów uczenia się do potrzeb i możliwości osoby studiującej z określoną niepełnosprawnością kierujemy się zasadą szukania adaptacji najbliższych standardowej realizacji zajęć i weryfikacji efektów. Modyfikacja każdego warunku zaliczenia zajęć wymaga analizy pod kątem faktycznej zasadności jej wprowadzenia, włączając w to podejmowanie urlopu zdrowotnego lub spowolnienia toku studiów.
3. **Indywidualne podejście.** Warto pamiętać, że to, czy i jakich adaptacji sposobów zaliczenia zajęć będzie potrzebowała dana osoba studiująca, zależy nie tylko od rodzaju jej niepełnosprawności, ale przede wszystkim od specyfiki danych zajęć oraz indywidualnych potrzeb i możliwości tej osoby. Osoby z tym samym rodzajem niepełnosprawności mogą się bardzo różnić w tym zakresie, a nawet ta sama osoba może wymagać adaptacji sposobów zaliczenia jednego przedmiotu, a zupełnie ich nie potrzebować na innych zajęciach.
4. **Współpraca z osobami prowadzącymi zajęcia.** To założenie jest konsekwencją poprzedniego. Indywidualna analiza potrzeb i możliwości osoby studiującej w zakresie osiągania przedmiotowych efektów uczenia się pociąga za sobą konieczność włączenia osób prowadzących zajęcia w proces opracowania adaptacji sposobów zaliczenia tych zajęć. Tylko ekspert w zakresie realizacji określonych przedmiotowych efektów uczenia się jest w stanie wskazać inny sposób ich uzyskania.
5. **Wrażliwość i reaktywne podejście.** Jesteśmy wrażliwi na różne potrzeby i ograniczenia osób studiujących z niepełnosprawnościami. Jednak nie sugerujemy i nie narzucamy im żadnych rozwiązań lub adaptacji, zanim nie zostaniemy o nie poproszeni. W przeciwnym razie możemy doprowadzić do pozytywnej dyskryminacji, która jest negatywnie odbierana zarówno przez osoby z niepełnosprawnościami, jak i osoby studiujące bez niepełnosprawności. Działamy reaktywnie, odpowiadając na potrzeby zgłaszane przez osoby studiujące.
6. **Otwartość na komunikowanie potrzeb.** W miejsce sugerowania narzucanych rozwiązań modelujemy i promujemy postawę komunikowania swoich potrzeb przez osoby studiujące. Starajmy się identyfikować ich potencjalne problemy oraz wspierać je w procesie oceny swoich możliwości w zakresie zaliczenia naszych zajęć, aby mogły wnioskować o niezbędne adaptacje. Jeśli sylabus do zajęć nie zawiera szczegółowych informacji dotyczących wszystkich warunków zaliczenia, naszym obowiązkiem jest przekazanie tych informacji osobom studiującym na pierwszych zajęciach, aby osoby z niepełnosprawnościami mogły ocenić, czy będą potrafiły im sprostać.

Zakres procedury przedstawionej w tym dokumencie ogranicza się do procesu dokonywania adaptacji sposobów weryfikowania efektów uczenia u osób studiujących z określonymi niepełnosprawnościami, z uwzględnieniem zadań i aktywności wykonywanych w trakcie realizacji zajęć, jak i sesji egzaminacyjnej.

Przebieg procedury wnioskowania o indywidualną organizację studiów z powodów zdrowotnych (IOS z powodów zdrowotnych) oraz indywidualnej organizacji egzaminów z powodów zdrowotnych (IOS egzaminów z powodów zdrowotnych) oraz wszystkie inne formy wsparcia oferowane przez Uniwersytet SWPS dla osób studiujących z niepełnosprawnościami obejmują **Zasady dotyczące zapewniania osobom z niepełnosprawnościami warunków do pełnego udziału w procesie przyjmowania na studia, do szkół doktorskich, kształceniu na studiach i w szkołach doktorskich lub prowadzeniu działalności naukowej w Uniwersytecie SWPS**, obowiązujące w danym roku akademickim.

## **SPOSOBY ADAPTACJI WERYFIKACJI EFEKTÓW UCZENIA SIĘ DLA OSÓB STUDIUJĄCYCH Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI**

### **Niepełnosprawność ruchowa**

Niepełnosprawność ruchowa polega na obniżonych możliwościach motorycznych, które mogą być konsekwencją zmian rozwojowych, wypadków, chorób oraz innych czynników wpływających na sprawność motoryczną.

Dysfunkcja narządu ruchu dotyczy ograniczonej sprawności kręgosłupa, kończyn górnych lub dolnych powstałej wskutek trwałego ubytku spowodowanego uszkodzeniem lub zaburzonym rozwojem układu kostnego, mięśniowego lub nerwowego.

Osoby studiujące z niepełnosprawnością ruchową różnią się w zakresie stopnia wymaganego wsparcia ze strony innych. Osoby z niewielkimi uszkodzeniami narządu ruchu mogą być samodzielne, podczas gdy osoby z całkowitą niepełnosprawnością ruchową wymagają znacznego poziomu wsparcia.

Podstawowym założeniem adaptacji procesu edukacji jest więc indywidualne podejście do osoby studiującej z niepełnosprawnością ruchową oraz ocena jej potrzeb i możliwości w zakresie realizacji konkretnych zajęć.

### **Funkcjonowanie w obszarze poznawczym:**

- możliwa utrudniona koncentracja uwagi w trakcie zajęć lub zaliczeń spowodowana dolegliwościami bólowymi będącymi konsekwencją konieczności przebywania w jednej pozycji w dłuższym czasie,
- możliwe trudności w komunikacji słownej w trakcie zajęć lub egzaminów ustnych, wynikające z uszkodzeń w obszarze układu nerwowego (np. osoby z porażeniem mózgowym),
- możliwe trudności w realizacji konkretnych zadań w trakcie zajęć lub zaliczeń, wynikające z ich specyfiki (np. przygotowanie plakatu lub inne zadania wymagające manualnych umiejętności mogą powodować dekoncentrację i będą wymagały dłuższego czasu pracy),

- możliwa zaniżona samoocena osoby studiującej w związku z ograniczeniami ruchowymi np. trudności w ocenie własnych kompetencji,
- możliwa wzmożona męczliwość i związana z tym trudność w zakresie przetwarzania informacji.

#### **Funkcjonowanie w obszarze emocjonalnym:**

- możliwe doświadczanie negatywnych emocji (złości, zniechęcenia, smutku) spowodowanych ograniczeniami ruchowymi oraz spadek motywacji do aktywnego udziału w zajęciach a nawet wycofywanie się z realizacji zadań,
- możliwy lęk przed wypowiedzaniem się na forum grupy lub aktywnym udziałem w zajęciach z uwagi na potencjalne występowanie ograniczeń związanych z płynną mową (np. osoby z porażeniem mózgowym),
- możliwe występowanie stanów depresyjnych spowodowane np. dolegliwościami bólowymi lub dyskomfortem fizycznym.

#### **Funkcjonowanie w obszarze społecznym:**

- możliwe ograniczone zaangażowanie w prace zespołowe z powodu lęku przed ekspozycją społeczną lub poczucia braku kompetencji do ich realizacji,
- możliwe wycofanie i brak relacji z grupą (co może stanowić problem przy projektach zespołowych),
- możliwa zależność od innych, utrudniająca wykonywanie zadań, w przypadku niedostatecznego, ale też nadmiernego zakresu pomocy.

### **Formy adaptacji sposobów realizacji i weryfikacji efektów uczenia się w trakcie zajęć dydaktycznych oraz egzaminów**

Niepełnosprawność ruchowa może powodować następujące konsekwencje w procesie studiowania:

- **Trudności z poruszaniem się po kampusie:** osoby studiujące z niepełnosprawnością ruchową mogą mieć trudności z poruszaniem się po kampusie uczelni, co może prowadzić do problemów z punktualnym przybyciem na zajęcia lub z ich opuszczaniem. Mogą potrzebować asystentów, którzy ewentualnie mogą pomóc w nawigacji po kampusie lub wznoszeniu schodów.
- **Trudności z dostępem do pomieszczeń:** osoby studiujące z niepełnosprawnością ruchową mogą mieć trudności z dostępem do niektórych pomieszczeń uniwersyteckich, takich jak laboratoria czy biblioteki. Mogą potrzebować ramp, wind lub innych udogodnień, które ułatwią im poruszanie się po budynkach.
- **Trudności z udziałem w zajęciach praktycznych:** niektóre zajęcia praktyczne wymagają od osób studiujących pełnej sprawności fizycznej, co może być trudne dla

osób

z niepełnosprawnością ruchową. Mogą potrzebować specjalnych urządzeń lub asystentów, aby zagwarantować im udział w takich zajęciach.

- **Trudności z notowaniem:** osoby studiujące z niepełnosprawnością ruchową mogą mieć trudności z notowaniem podczas wykładów, co może wpłynąć na ich efektywność uczenia się. Mogą potrzebować specjalnych urządzeń, takich jak dyktafony lub specjalne ołówki, aby ułatwić notowanie.
- **Trudności z dostępem do materiałów edukacyjnych:** osoby studiujące z niepełnosprawnością ruchową mogą mieć trudności z dostępem do materiałów edukacyjnych, takich jak książki, artykuły naukowe lub materiały wideo. Mogą potrzebować alternatywnych sposobów dostępu do tych materiałów, takich jak wersje w formacie audio lub tekstowym.

UWAGA: Rekomenduje się, aby adaptacje sposobów realizacji i zaliczania zajęć były wyłącznie odpowiedzią na indywidualne potrzeby i możliwości zgłaszane przez osoby z niepełnosprawnością ruchową, a nie czymś sugerowanym lub narzucanym przez osoby prowadzące zajęcia. W toku edukacji osoby te nabywają różne kompetencje radzenia sobie z ograniczeniami wynikającymi z niepełnosprawności, co powoduje, że ich potrzeby i możliwości w zakresie adaptacji procesu edukacji mogą się znacznie różnić. Oznacza to, że w przypadku pewnych osób część przykładowych adaptacji wymienionych niżej może być zupełnie niepotrzebna, a inne osoby mogą wymagać dodatkowych, niewymienionych niżej adaptacji.

Podstawowym założeniem adaptacji procesu edukacji jest więc indywidualne podejście do osoby studiującej z niepełnosprawnością ruchową oraz ocena jej potrzeb i możliwości w zakresie realizacji i zaliczania konkretnych zajęć.

#### **Formy adaptacji realizacji zajęć dydaktycznych:**

W trakcie zajęć, w których uczestniczą osoby studiujące z niepełnosprawnością ruchową warto zadbać o:

- dostosowanie sali dydaktycznej (dostępność sali - parter lub winda, wielkość i układ stołów i krzeseł - dostosowane do osób poruszających się na wózkach lub o kulach),
- udostępnianie materiałów dydaktycznych przy niepełnosprawności uniemożliwiającej samodzielne pisanie (możliwość nagrywania zajęć lub korzystanie ze wsparcia asystenta, udostępnianie prezentacji i artykułów w formie elektronicznej),
- tempo prowadzenia zajęć - zbyt szybkie może uniemożliwić wypowiedzanie się osobom z trudnościami komunikacyjnymi,
- konieczność elastycznego reagowania z uwzględnieniem potrzeb całej grupy (trudne, ale nie niemożliwe !)

#### **Komunikacja w trakcie zajęć i zaliczeń:**

W trakcie porozumiewania się z osobą na wózku prowadzący zajęcia powinien przyjąć pozycję umożliwiającą kontakt wzrokowy. Należy unikać prowadzenia bezpośredniej konwersacji z osobą na wózku z pozycji stojącej, patrząc na rozmówcę z góry;

Warto zadbać też o stworzenie możliwości i równych szans na integrację społeczną w gronie studentów (wsparcie informacyjne, emocjonalne) dla osób z utrudnioną możliwością komunikacji (płynnością wypowiedzi). Zalecane jest zwracanie się bezpośrednio do studenta, prostymi i krótkimi zdaniami, jasnymi dla odbiorcy, powtarzanie informacji w celu potwierdzenia ich właściwego zrozumienia, nie wyręczanie osoby studiującej w wypowiedzi, nie kończenie zdania za studenta, unikanie zadawania pytań z zaskoczenia (potęgują stres). Warto wcześniej określić kolejność wypowiadania się, jeśli to konieczne przekazywać polecenia jednocześnie w formie ustnej i pisemnej. Warto pamiętać o utrzymaniu kontaktu wzrokowego i podtrzymywanie go (np. skinienie głową) w trakcie zajęć.

#### **Formy adaptacji sposobów weryfikacji efektów uczenia się w zakresie wiedzy:**

- umożliwienie pisania egzaminu przy pomocy komputera (np. z odpowiednią klawiaturą lub myszką) lub asystenta dydaktycznego;
- zapewnienie odpowiedniej ilości czasu podczas pisemnych egzaminów studentowi, który ma problem z szybkim i wyraźnym pisaniem, ale także z uwagi na trudności w koncentracji uwagi, czy skupieniu się (rekomendowany zakres wydłużenia czasu egzaminu wynosi 30%);
- zamiana formy egzaminu z ustnej na pisemną dla osób, które mają trudności w płynnym mówieniu lub z pisemnej na ustną, jeżeli występują trudności z pisaniem.
- przygotowanie ławki bez krzesła w przypadku osób na wózkach;
- zmiana formy prezentacji lub jej przedstawiania – z pisemnej na ustną lub odwrotnie;

#### **Formy adaptacji sposobów weryfikacji efektów uczenia się w zakresie umiejętności:**

- **przygotowanie i przedstawienie prezentacji** - w przypadku ograniczeń związanych z ekspozycją (również społeczną) zaleca się:
  - zmianę formy prezentacji (z indywidualnej na zespołową, z ekspozycyjnej na filmową lub pisemną).
- **przygotowanie i przeprowadzenie ćwiczenia/zadania** - dostosowane do indywidualnych możliwości danego studenta, np. osoba studiująca z niepełnosprawnością ruchową zamiast wykonania ćwiczeń ruchowych projektuje zajęcia ruchowe i planuje, jak można je przeprowadzić.
- **projekt indywidualny** - zamiana formy pisemnej na ustną lub odwrotnie.
- **projekt grupowy** - dostosowane do indywidualnych możliwości danej osoby studiującej, np. w razie tworzenia grup na zajęciach - o przemieszczanie się prosimy osoby bez ograniczeń ruchowych,
  - wyznaczanie i przydzielenie konkretnych zadań w pracach grupowych, uwzględniających sytuację osoby studiującej z ograniczeniami ruchowymi (np. w przypadku trudności komunikacyjnych nie omawia, ale czyta określoną partię materiału i opracowuje ją).

#### **Formy adaptacji efektów uczenia się w zakresie kompetencji społecznych:**

- **praca w grupie w różnych rolach** - przydzielanie ról adekwatnie do możliwości osoby studiującej, uwzględnianie ograniczeń ruchowych i komunikacyjnych w przydzielaniu ról, np. w przypadku odgrywania roli obserwatora dostosowanie formy udzielania informacji zwrotnych (ustnej lub pisemnej).
- **rozwiązywanie problemów** - korzystanie z różnych aktywizujących metod dydaktycznych uwzględniających potrzeby i możliwości osoby studiującej (np. drzewo decyzyjne, rybi szkielet, poker kryterialny, kula śniegowa itp.)
- **udział w dyskusjach** – zadawanie pytań nie wymagających długiej wypowiedzi, np. przygotowanie pytań wymagających porządkowania, porównania, przypisywania do przygotowanych kryteriów.

W razie trudności z opracowaniem sposobu adaptacji określonego warunku zaliczenia zajęć zwróć się do doradców dydaktycznych ([doradca.dydaktyczny@swps.edu.pl](mailto:doradca.dydaktyczny@swps.edu.pl)).

## Niepełnosprawność wzrokowa

Niepełnosprawność narządu wzroku jest określana na podstawie oceny ostrości wzroku oraz pola widzenia. W wyniku tych badań możliwe jest wyróżnienie osób z całkowitym uszkodzeniem wzroku (osoba niewidoma) oraz osób z częściowym uszkodzeniem wzroku. Do osób niewidomych zalicza się osoby, które nie mają poczucia światła lub ostrość ich wzroku po korekcji okularowej nie przekracza 0,05 dioptrii, a pole widzenia jest zawężone do maksymalnie 20 stopni. W zbiorowości tej wyróżnia się osoby niewidome oraz osoby ociemniałe.

Osoby niewidome to osoby, które urodziły się niewidome lub straciły wzrok przed ukończeniem 5 roku życia. Wśród nich znajdują się również osoby mające wzrok szczątkowy, umożliwiający jedynie ogólną orientację w przestrzeni, dostrzeganie zarysu większych przedmiotów czy też zarysu sylwetek ludzi.

Z kolei osoby ociemniałe to osoby, które całkowicie utraciły wzrok (w wyniku wypadku losowego lub choroby) po 5 roku życia. Posiadają one pamięć obrazów wzrokowych.

Osoby niewidome i ociemniałe wykonują pracę, wykorzystując metody bezwzrokowe i bazując na innych zmysłach. Osoby z częściowym uszkodzeniem wzroku stanowią bardzo dużą grupę – zaliczają się do niej osoby mające poczucie światła, ale mające również ograniczone pole widzenia, których ostrość wzroku ograniczona jest do zakresu 0,05-0,3 dioptrii. Osoby te korzystają w pracy ze zmysłu wzroku w ograniczonym zakresie. W tej grupie częste są również inne zaburzenia percepcji wzrokowej – ubytki w zakresie widzenia barw, widzenia stereoskopowego oraz widzenia nocnego.

## Formy adaptacji sposobów realizacji i weryfikacji efektów uczenia się w trakcie zajęć dydaktycznych oraz egzaminów

Niepełnosprawność narządu wzroku może powodować następujące konsekwencje w procesie studiowania:

- **Trudności z czytaniem:** osoby studiujące z niepełnosprawnością wzroku mogą mieć trudności z odczytywaniem tekstu z książek, notatek, prezentacji lub z ekranów komputerów. Mogą wymagać powiększonego tekstu lub specjalnych narzędzi do czytania, takich jak czytniki ekranowe, oprogramowanie konwertujące tekst na mowę, czy urządzenia powiększające tekst.
- **Trudności z pisanem:** osoby studiujące z niepełnosprawnością wzroku mogą mieć trudności z pisanem, co może wpływać na efektywność notowania podczas wykładów lub pisania prac dyplomowych. Mogą potrzebować specjalnych narzędzi, takich jak klawiatury z powiększonymi literami lub oprogramowanie konwertujące mowę na tekst, w celu ułatwienia i usprawnienia pisania.
- **Trudności z orientacją:** osoby studiujące z niepełnosprawnością wzroku mogą mieć trudności z poruszaniem się po kampusie uczelni, co może prowadzić do problemów z punktualnym przybyciem na zajęcia lub z ich opuszczaniem.
- **Trudności z wizualizacją:** osoby studiujące z niepełnosprawnością wzroku mogą mieć trudności z wyobrażeniem sobie pojęć, które są prezentowane w formie graficznej, takich jak schematy, mapy czy wykresy. Mogą potrzebować alternatywnych sposobów przedstawiania informacji graficznych w postaci opisowej.
- **Trudności korzystania z komputerów:** osoby studiujące z niepełnosprawnością wzroku mogą mieć trudności z korzystaniem z komputerów, co może utrudniać im dostęp do materiałów edukacyjnych, jak również wykonywanie prac zaliczeniowych. Mogą potrzebować specjalnego oprogramowania lub sprzętu, takiego jak klawiatura z powiększonymi literami, oprogramowanie konwertujące mowę na tekst lub powiększające ekran.

UWAGA: Rekomenduje się, aby adaptacje sposobów realizacji i zaliczania zajęć były wyłącznie odpowiedzią na indywidualne potrzeby i możliwości zgłaszane przez osoby z niepełnosprawnością wzrokową, a nie czymś sugerowanym lub narzucanym przez osoby prowadzące zajęcia. W toku edukacji osoby te nabywają różne kompetencje radzenia sobie z ograniczeniami wynikającymi z niepełnosprawności, co powoduje, że ich potrzeby i możliwości w zakresie adaptacji procesu edukacyjnego mogą się znacznie różnić. Na przykład część osób niewidomych z powodzeniem pisze na komputerze korzystając z klawiatur brajlowskich lub innych nowoczesnych technologii (np. dyktując słowa, które są zamieniane na tekst). Takie osoby mogą nie potrzebować zamiany formy pisemnych na zadania ustne. Jednak będą potrzebowały umożliwienia korzystania z komputera i słuchawek, zarówno podczas zajęć, jak i egzaminu.

Podstawowym założeniem adaptacji procesu edukacji jest więc indywidualne podejście do osoby studiującej z niepełnosprawnością wzrokową oraz ocena jej potrzeb i możliwości w zakresie realizacji i zaliczania konkretnych zajęć.

### **Formy adaptacji realizacji zajęć dydaktycznych:**

W trakcie zajęć, w których uczestniczą osoby studiujące z niepełnosprawnością wzrokową warto zadbać o:

- dostosowanie sali dydaktycznej (sala dydaktyczna powinna być zlokalizowana w miejscu, do którego jest łatwy dostęp; odpowiednie oznaczenie wejść do pomieszczeń alfabetem Braille'a),
- udostępnienie materiałów dydaktycznych (np. prezentacji multimedialnych, kart pracy, innych dokumentów wykorzystywanych w trakcie zajęć, itp.) przed zajęciami, na których będą wykorzystywane,
- odpowiednie przygotowanie materiałów dydaktycznych wykorzystywanych w trakcie zajęć:
  - stosowanie kontrastowych barw w prezentacjach – czarne litery na białym lub żółtym tle,
  - stosowanie bezszeryfowych krojów czcionki (np. Montserrat, Arial, Verdana, Trebuchet MS, Helvetica, Univers lub Futura),
  - unikanie elementów obrazowych, występujących w prezentacjach (lub odpowiednie przygotowanie do interpretacji elementów obrazowych),
  - formatowanie tekstu dostosowane do jego audiodeskrypcji (użycie kilku spacji zamiast tabulatora powoduje, że w odczytywanym tekście pojawiają się określenia „spacja, spacja, spacja...”),
  - wykorzystywanie materiałów filmowych z dostępną funkcją auto deskrypcji,
  - powiększenie czcionki w przypadku materiałów drukowanych.
- umożliwienie korzystania z komputera oraz słuchawek w trakcie zajęć, aby osoba studiująca z częściowym uszkodzeniem wzroku mogła podczas zajęć dowolnie manipulować udostępnionymi materiałami edukacyjnymi (np. powiększać litery prezentacji, korzystać z audiodeskrypcji, itp.),
- wyrażanie zgody na głosową rejestrację głosową przebiegu zajęć (np. przy braku możliwości wykonywania notatek z zajęć).

### **Komunikacja w trakcie zajęć i zaliczeń:**

Osoby prowadzące zajęcia powinny dostosować język (na przykład stosując szerszy, szczegółowy i bardzo precyzyjny opis wszystkich zadań i aktywności wykonywanych podczas zajęć czy egzaminu) oraz tempo wypowiedzi do potrzeb osoby z niepełnosprawnością wzrokową.

W trakcie porozumiewania się osoba prowadząca zajęcia powinna zwracać się po imieniu do osoby studiującej z niepełnosprawnością wzrokową, żeby nie było wątpliwości do kogo się zwraca. Rekomenduje się również odczytywanie tego, co się zapisuje na tablicy i werbalne opisywanie wszystkich bodźców wizualnych, które są uwzględniane w trakcie zajęć.

Udzielanie informacji zwrotnej osobie studiującej z niepełnosprawnością wzrokową powinno następować w formie ustnej lub pisemnej cyfrowej.

### **Formy adaptacji sposobów weryfikacji efektów uczenia się w zakresie wiedzy:**

- **praca pisemna/egzamin:**
  - możliwość odsłuchiwania/odczytywania pytań oraz udzielania odpowiedzi na komputerze lub przy pomocy asystenta dydaktycznego;

- zamiana formy pisemnej na ustną,
- wydłużony czas pisania egzaminu, ale też dbanie o optymalne warunki w sali (stanowisko komputerowe oznaczone i znajdujące się blisko wejścia do pomieszczenia),
- dostosowanie materiałów egzaminacyjnych (większa czcionka, dostosowana do potrzeb osoby studiującej). W przypadku stosowania testów skanowanych zaleca się zwolnienie z obowiązku przenoszenia odpowiedzi z arkusza testu na kartę skanowaną,
- adaptacja na alfabet Braille'a.

- **przygotowanie i przedstawienie referatu/prezentacji:**

- zamiana formy pisemnej na ustną,
- dostosowanie warunków w sali do możliwości prezentowania (zadbanie o odpowiednie miejsce w sali, sposób ustawienia krzeseł, stolików).

**Formy adaptacji sposobów weryfikacji efektów uczenia się w zakresie umiejętności:**

- **przygotowanie i przeprowadzenie ćwiczenia/zadania** - dostosowane do indywidualnych możliwości danej osoby, np. osoba z niepełnosprawnością wzrokową zamiast obejrzeć materiał filmowy, słucha podcast,
- **projekt indywidualny** - zamiana formy pisemnej na ustną,
- **projekt grupowy** - dostosowane do indywidualnych możliwości danej osoby, np. w razie tworzenia grup na zajęciach - o przemieszczanie się prosimy osoby bez ograniczeń wzrokowych,
  - wyznaczanie i przydzielenie konkretnych zadań w pracach grupowych, uwzględniających sytuację osoby studiującej z ograniczeniami wzrokowymi (np. zachęcenie osób studiujących do rozpisania wszystkich zadań koniecznych do realizacji projektu i wspólnego ustalenia z osobą z niepełnosprawnością wzrokową zakresu jej odpowiedzialności).

**Formy adaptacji efektów uczenia się w zakresie kompetencji społecznych:**

- **praca w grupie w różnych rolach** - przydzielanie ról adekwatnie do możliwości osoby studiującej (należy wziąć pod uwagę ograniczenia wzrokowe i komunikacyjne w przydzielaniu ról),
- **rozwiązywanie problemów** - korzystanie z różnych aktywizujących metod dydaktycznych uwzględniających potrzeby i możliwości osób studiujących z ograniczeniami wzrokowymi (np. korzystanie z nagrań audio, podcastów, wywiadów, itp.),
- **udział w dyskusjach** – zadawanie pytań nie wymagających dłuższych wypowiedzi ani bieżącego wyszukiwania informacji z literatury. Rekomenduje się przygotowanie pytań wymagających porządkowania, porównania, przypisywania do przygotowanych kryteriów lub wcześniejsze udostępnienie osobom studiującym zagadnień do dyskusji.

W razie trudności z opracowaniem sposobu adaptacji określonego warunku zaliczenia zajęć zwróć się do doradców dydaktycznych ([doradca.dydaktyczny@swps.edu.pl](mailto:doradca.dydaktyczny@swps.edu.pl)).

## Niepełnosprawność słuchowa

Istnieje wiele rodzajów niedosłuchów, ze względu na lokalizację uszkodzeń narządów słuchu (obwodowy, centralny, mieszany), okres życia, w którym pojawił się ten problem, oraz stopień niedosłuchu. Z tego powodu charakterystyka funkcjonowania konkretnych osób z tego rodzaju niepełnosprawnościami może być bardzo różnorodna.

Osoba głucha może wychować się w rodzinie, w której językiem głównym jest język migowy i nie znać języka polskiego na poziomie języka ojczystego. W takim przypadku język polski może być dla niej językiem obcym. Istnieje pojęcie "kultury głuchych", czyli zestawu różnorodnych tradycji, wartości i zwyczajów, które generują silne więzi pomiędzy jej członkami.

Osoby głuche mogą odczuwać wiele obaw w kontakcie ze słyszącymi, ponieważ mogą czuć się niezrozumiane. Osoby głuche czasami boją się, że ich wypowiedzi zostaną źle zrozumiane przez słyszących. Największym problemem dla głuchych studentów jest odczytywanie mowy z ust. Jest to skomplikowany proces wymagający odpowiednich warunków i dobrej znajomości języka polskiego. Osoby głuche mogą obawiać się, że nie będą akceptowane w środowisku akademickim, ze względu na swoją niepełnosprawność.

## Formy adaptacji sposobów realizacji i weryfikacji efektów uczenia się w trakcie zajęć dydaktycznych oraz egzaminów

Niepełnosprawność słuchowa może powodować następujące konsekwencje w procesie studiowania:

- **Trudności z komunikacją:** osoby głuche lub z niedosłuchem mogą mieć trudności w słuchaniu i rozumieniu osoby prowadzącej zajęcia, a także w zadawaniu pytań lub włączaniu się do dyskusji w trakcie zajęć.
- **Potrzeba wsparcia tłumacza języka migowego:** osoby studiujące z niepełnosprawnością słuchową mogą potrzebować tłumacza języka migowego, aby lepiej zrozumieć osobę prowadzącą zajęcia i materiał edukacyjny.
- **Trudności z dostępem do materiałów edukacyjnych:** osoby studiujące z niepełnosprawnością słuchową mogą mieć trudności z dostępem do materiałów edukacyjnych, które są oparte na dźwiękach, takich jak nagrania dźwiękowe lub filmy.
- **Potrzeba specjalistycznych urządzeń i technologii:** osoby studiujące z niepełnosprawnością słuchową mogą potrzebować specjalistycznych urządzeń i technologii, takich jak aparaty słuchowe, implanty ślimakowe, systemy tłumaczenia języka migowego lub programy komputerowe do przetwarzania tekstu na mowę.

Niedostępność tych urządzeń i technologii może wpłynąć na efektywność procesu edukacji.

Niepełnosprawność słuchowa może mieć różne konsekwencje dla procesu edukacji, ale mogą być one złagodzone poprzez odpowiednie dostosowanie materiałów i metod nauczania do indywidualnych potrzeb osób studiujących. Ważne jest, aby osoby prowadzące zajęcia znały te konsekwencje i były w stanie dostosować swój styl nauczania do potrzeb i możliwości osób studiujących z niepełnosprawnością słuchową.

UWAGA: Rekomenduje się, aby adaptacje sposobów realizacji i zaliczania zajęć były wyłącznie odpowiedzią na indywidualne potrzeby i możliwości zgłaszane przez osoby z niepełnosprawnością słuchową, a nie czymś sugerowanym lub narzucanym przez osoby prowadzące zajęcia. W toku edukacji osoby te nabywają różne kompetencje radzenia sobie z ograniczeniami wynikającymi z niepełnosprawności, co powoduje, że ich potrzeby i możliwości w zakresie adaptacji procesu edukacyjnego mogą się znacznie różnić.

Podstawowym założeniem adaptacji procesu edukacji jest więc indywidualne podejście do osoby studiującej z niepełnosprawnością słuchową oraz ocena jej potrzeb i możliwości w zakresie realizacji i zaliczania konkretnych zajęć.

### **Formy adaptacji realizacji zajęć dydaktycznych:**

W trakcie zajęć, w których uczestniczą osoby studiujące z niepełnosprawnością słuchową warto zadbać o:

- udostępnienie materiałów dydaktycznych (prezentowanych w formie dźwiękowej, np., filmików, nagrań głosowych) przed zajęciami, na których będą wykorzystywane,
- odpowiednie przygotowanie materiałów dydaktycznych wykorzystywanych w trakcie zajęć:
  - materiały edukacyjne, takie jak książki, artykuły i filmy, powinny być dostępne w formatach, które umożliwiają dostęp dla osób głuchych. Na przykład, filmy powinny być opatrzone napisami lub tłumaczeniem języka migowego, a książki powinny być dostępne w wersji drukowanej oraz w formie elektronicznej,
  - przygotowanie pisemnych wersji instrukcji do wszystkich zadań realizowanych w trakcie zajęć,
- odpowiednie przygotowanie sali dydaktycznej – wykorzystywanie mikrofonu.

### **Komunikacja w trakcie zajęć i zaliczeń:**

Dostosowanie procesu edukacji do osób głuchych może wymagać zmiany podejścia i wykorzystywanych narzędzi w nauczaniu. Oto kilka sposobów, które mogą pomóc w dostosowaniu procesu edukacji do osób głuchych:

- **Komunikacja wizualna:** Osoby głuche, aby komunikować się z innymi osobami, korzystają z języka migowego lub systemów wsparcia, takich jak tłumacze języka

migowego. W związku z tym ważne jest, aby nauczyciele korzystali z komunikacji wizualnej, takiej jak rysunki, filmy edukacyjne lub prezentacje multimedialne, aby ułatwić zrozumienie materiału.

- **Słownictwo:** Ważne jest, aby osoby prowadzące zajęcia unikały skomplikowanego słownictwa i zwrotów, które mogą być trudne do zrozumienia dla osób głuchych. Wymaga to stosowania prostych, zrozumiałych wyrażen i jasnego, precyzyjnego języka.

#### **Formy adaptacji sposobów weryfikacji efektów uczenia się w zakresie wiedzy:**

- **prace pisemne i egzaminy** - nie wymagają adaptacji, jednak warto pamiętać, że osoby z niepełnosprawnością słuchową wolniej przetwarzają informacje, dlatego mogą wymagać wydłużenia czasu podczas egzaminu pisemnego (rekomendowane wydłużenie czasu egzaminu pisemnego o 30%);
- **przygotowanie i przedstawienie referatu/prezentacji** - zamiana formy ustnej na pisemną.

#### **Formy adaptacji sposobów weryfikacji efektów uczenia się w zakresie umiejętności:**

- **przygotowanie i przeprowadzenie ćwiczenia/zadania** - dostosowanie do indywidualnych możliwości danej osoby, np. osoba z niepełnosprawnością słuchową zamiast odsłuchania wywiadu czyta jego transkrypcję.
- **projekt indywidualny** - zamiana formy ustnej na pisemną.
- **projekt grupowy** - dostosowanie do indywidualnych możliwości danej osoby, np.: - w razie tworzenia grup na zajęciach:
  - wyznaczanie i przydzielenie konkretnych zadań w pracach grupowych, uwzględniających sytuację osoby studiującej z ograniczeniami słuchowymi (np. zachęcenie osób studiujących do rozpisania wszystkich zadań koniecznych do realizacji projektu i wspólnego ustalenia z osobą z niepełnosprawnością słuchową zakresu jej odpowiedzialności).

#### **Formy adaptacji efektów uczenia się w zakresie kompetencji społecznych:**

- **praca w grupie w różnych rolach** - przydzielanie ról adekwatnie do możliwości osoby studiującej (należy wziąć pod uwagę ograniczenia słuchowe i komunikacyjne w przydzielaniu ról),
- **rozwiązywanie problemów** - korzystanie z różnych aktywizujących metod dydaktycznych uwzględniających potrzeby i możliwości osób studiujących z ograniczeniami słuchowymi (np. korzystanie z materiałów tekstowych i obrazowych),
- **udział w dyskusjach** – skorzystanie z tłumacza języka migowego lub oprogramowania konwertującego osobie studiującej mowę na tekst. Rekomenduje się również prowadzenie zdalnych dyskusji w formie pisemnej przy użyciu narzędzi technologii

informacyjno-komunikacyjnych (np. dyskusja prowadzona na „strumieniu” w Classroomie).

W razie trudności z opracowaniem sposobu adaptacji określonego warunku zaliczenia zajęć zwróć się do doradców dydaktycznych ([doradca.dydaktyczny@swps.edu.pl](mailto:doradca.dydaktyczny@swps.edu.pl)).

## **Zaburzenia ze spektrum autyzmu**

Zaburzenia ze spektrum autyzmu (ASD) to złożone zaburzenia neurologiczne, które mogą wpłynąć na wiele aspektów życia, w tym na proces studiowania. Objawy ASD mogą być różnorodne, od łagodnych do poważnych. Każda osoba z ASD jest wyjątkowa i ma indywidualne potrzeby i wyzwania. Do objawów ASD zalicza się trudności w sferze poznawczej, społecznej i behawioralnej.

### **Formy adaptacji sposobów realizacji i weryfikacji efektów uczenia się w trakcie zajęć dydaktycznych oraz egzaminów**

Zaburzenia ze spektrum autyzmu mogą powodować następujące konsekwencje w procesie studiowania:

- **Trudności z interakcją społeczną:** osoby studiujące z ASD mogą mieć trudności z nawiązywaniem kontaktów społecznych i utrzymywaniem relacji z innymi studentami i wykładowcami. Mogą mieć trudności z rozumieniem niektórych aspektów języka, takich jak metafory i idiomy, co może wpłynąć na ich zdolność do komunikowania się z innymi.
- **Trudności z komunikacją:** osoby studiujące z ASD mogą mieć trudności z komunikacją werbalną i niewerbalną. Mogą mieć trudności w zrozumieniu języka ciała, gestów i mimiki twarzy oraz w interpretacji emocjonalnego znaczenia komunikacji werbalnej.
- **Trudności z adaptacją do zmian:** osoby studiujące z ASD mogą mieć trudności z adaptacją do zmian w harmonogramie zajęć lub w metodach nauczania. Mogą potrzebować stałej rutyny i przewidywalności, aby czuć się bezpiecznie i komfortowo w procesie nauki.
- **Trudności z organizacją pracy:** osoby studiujące z ASD mogą mieć trudności z organizacją swojej pracy i planowaniem zadań. Mogą mieć trudności z rozumieniem kolejności i priorytetów, co może prowadzić do trudności z wykonaniem zadań na czas.
- **Trudności z kontrolą emocji:** osoby studiujące z ASD mogą mieć trudności z kontrolą swoich emocji i reakcji na stresujące sytuacje. Mogą mieć trudności z radzeniem sobie z niepowodzeniami lub z sytuacjami, które wymagają szybkiego myślenia i podejmowania decyzji.
- **Nadmierna wrażliwość sensoryczna:** osoby studiujące z ASD mogą być nadmiernie wrażliwe na bodźce sensoryczne, takie jak dźwięki, światło i zapachy. Mogą mieć trudności z koncentracją na zajęciach, gdy są wystawione na intensywne bodźce sensoryczne.

- **Skupienie na szczegółach:** osoby studiujące z ASD często mają silną skłonność do skupiania się na szczegółach i trudności z widzeniem szerszego obrazu. Mogą mieć trudności z rozumieniem abstrakcyjnych koncepcji i potrzebują bardziej konkretnych instrukcji.
- **Zainteresowania szczególne:** osoby studiujące z ASD często mają szczególne zainteresowania lub pasje, które mogą wpływać na ich sposób postrzegania świata i wprowadzać unikalne perspektywy do procesu nauki.

UWAGA: Rekomenduje się, aby adaptacje sposobów realizacji i zaliczania zajęć były wyłącznie odpowiedzią na indywidualne potrzeby i możliwości zgłaszane przez osoby ze spektrum autyzmu, a nie czymś sugerowanym lub narzucanym przez osoby prowadzące zajęcia. Ze względu na różnorodność objawów oraz ich nasilenia potrzeby i możliwości w zakresie adaptacji procesu edukacyjnego osób studiujących z ASD mogą się znacznie różnić.

Podstawowym założeniem adaptacji procesu edukacji jest więc indywidualne podejście do osoby studiującej z ASD oraz ocena jej potrzeb i możliwości w zakresie realizacji i zaliczania konkretnych zajęć.

### **Formy adaptacji realizacji zajęć dydaktycznych:**

W trakcie zajęć, w których uczestniczą osoby studiujące z ASD warto zadbać o:

- Dostosowanie metody nauczania: metoda nauczania powinna być dostosowana do potrzeb i preferencji osób z ASD. Można wykorzystać wizualne narzędzia i materiały edukacyjne, takie jak zdjęcia, rysunki, filmy, które pomogą w przekazywaniu informacji.
- Czas na przystosowanie się do nowej sytuacji: osoby studiujące z ASD potrzebują czasu na zmianę sali i przystosowanie się do nowych sytuacji, więc warto zapewnić im czas na przystosowanie się do nowych warunków, zmiany zajęć lub pomieszczeń.
- Wyjaśnianie wyrażen i zwrotów: skomplikowane wyrażenia i zwroty mogą być niezrozumiałe dla osób z ASD. Warto zadbać o to, aby precyzyjnie wyjaśnić niezrozumiałe wyrażenia i sformułowania.
- Przygotowanie pisemnych instrukcji: warto zadbać o dostarczenie różnego typu informacji na piśmie, takich jak plan zajęć, instrukcje i zadania, które będą dostępne dla studentów z ASD w formie pisemnej, co ułatwi im zrozumienie materiału i pomoże w przyswojeniu wiedzy.
- Dostarczanie informacji zwrotnej: ważne jest, aby regularnie dostarczać informacje zwrotne studentom z ASD. Może to pomóc w zrozumieniu, jak radzą sobie z nauką i co mogą poprawić.
- Zwiększenie limitu nieobecności połączone z możliwością nadrobienia zaległości na warunkach zaplanowanych i ustalonych z osobami prowadzącymi zajęcia;

### **Komunikacja w trakcie zajęć i zaliczeń:**

Do ogólnych zasad dotyczących komunikacji ze studentami z zaburzeniami ze spektrum autyzmu (ASD) zalicza się:

- **Używanie jasnego i prostego języka:** osoby z ASD mogą mieć trudności w zrozumieniu skomplikowanego języka i przetwarzaniu wielu informacji jednocześnie. Dlatego warto używać jasnego i prostego języka, unikać skomplikowanych wyrażen i zwrotów oraz mówić powoli i wyraźnie.
- **Unikanie ironii i żartów:** osoby z ASD mogą mieć trudności z rozumieniem sarkazmu, ironii i żartów. Warto więc unikać używania tego typu form komunikacji, aby uniknąć nieporozumień.
- **Używanie jasnych instrukcji i wskazówek:** osoby z ASD potrzebują jasnych instrukcji i wskazówek, aby zrozumieć, co powinny zrobić. Warto używać prostych i jasnych słów oraz wyjaśniać, jakie kroki należy podjąć, aby wykonać określone zadanie.
- **Utrzymanie spokojnego tonu głosu:** warto utrzymywać spokojny ton głosu zwracając się do osoby z ASD. Niektóre osoby studiujące z ASD mogą być wrażliwe na głośne lub agresywne głosy, co może prowadzić do niepokoju i dezorientacji.
- **Używanie komunikacji niewerbalnej:** osoby z ASD mogą mieć trudności w interpretacji i ekspresji gestów i innych elementów komunikacji niewerbalnej. Warto więc używać jasnej i wyraźnej mowy ciała, aby ułatwić zrozumienie informacji.
- **Zapewnienie czasu na przetwarzanie informacji:** osoby z ASD potrzebują czasu na przetworzenie informacji i reakcję na nie. Warto więc dać osobom studiującym wystarczająco dużo czasu na odpowiedź i unikać natychmiastowego zadawania kolejnego pytania lub instrukcji.
- **Cierpliwość i empatyczność:** komunikacja z osobami z ASD może wymagać większej cierpliwości i empatii. Warto słuchać ich z uwagą, zwracać uwagę na ich potrzeby i reagować w sposób, który będzie dla nich najlepszy.

#### **Formy adaptacji sposobów weryfikacji efektów uczenia się w zakresie wiedzy:**

- **prace pisemne i egzaminy** - wymagają precyzyjnych instrukcji oraz jednoznacznych sformułowań. W przypadku egzaminów wymienia się następujące sposoby adaptacji:
  - **czas egzaminu:** osoby studiujące z ASD mogą potrzebować więcej czasu na przeczytanie i zrozumienie instrukcji. Dlatego ważne jest, aby zapewnić dodatkowy czas egzaminacyjny lub dostosować czas egzaminu w zależności od potrzeb studenta. Rekomendowane wydłużenie czasu egzaminu – 30%.
  - **forma egzaminu:** egzaminy pisemne mogą stanowić wyzwanie dla niektórych osób z ASD, które mogą mieć trudności z pisanem lub przetwarzaniem informacji werbalnych. Dlatego ważne jest, aby egzaminy były dostosowane do indywidualnych potrzeb osób z ASD. Może to obejmować wykorzystanie egzaminów ustnych lub testów jednokrotnego wyboru. W przypadku stosowania testów skanowanych zaleca się jednak zwolnienie z obowiązku przenoszenia odpowiedzi z arkusza testu na kartę skanowaną.
  - **dostosowanie instrukcji:** instrukcje egzaminacyjne muszą być jasne i jednoznaczne, aby osoby studiujące mogły zrozumieć, co jest od nich

wymagane. Dla osób z ASD instrukcje muszą być dostosowane w taki sposób, aby były zrozumiałe.

- **usuwanie zakłóceń:** dla niektórych osób z ASD, hałas lub inne bodźce mogą stanowić zakłócenie podczas egzaminów. Dlatego ważne jest, aby zapewnić ciche i spokojne miejsce do przeprowadzania egzaminów, w celu minimalizacji bodźców zewnętrznych.
- **pomoc egzaminacyjna:** niektóre osoby studiujące z ASD mogą potrzebować dodatkowej pomocy podczas egzaminów, w tym pomocy w organizacji lub interpretacji pytań. Dlatego ważne jest, aby zapewnić możliwość indywidualnych terminów zaliczeń dla osób, które tego potrzebują.
- **przygotowanie i przedstawienie referatu/prezentacji** - zamiana formy ustnej na pisemną lub odwrotnie.

#### **Formy adaptacji sposobów weryfikacji efektów uczenia się w zakresie umiejętności:**

- **przygotowanie i przeprowadzenie ćwiczenia/zadania** - dostosowane do indywidualnych możliwości danej osoby,
- **projekt grupowy** - dostosowane do indywidualnych możliwości danej osoby, np.: - w razie tworzenia grup na zajęciach:
  - wyznaczanie i przydzielenie konkretnych zadań w pracach grupowych, uwzględniających potrzeby osoby studiującej z ASD (np. zachęcenie osób studiujących do rozpisania wszystkich zadań koniecznych do realizacji projektu i wspólnego ustalenia z osobą z ASD zakresu jej odpowiedzialności).
  - jeśli przedmiotowe efekty uczenia się nie obejmują umiejętności pracy w grupie możliwa zmiana formy projektu, z zespołowej na indywidualną.

#### **Formy adaptacji efektów uczenia się w zakresie kompetencji społecznych:**

- **praca w grupie w różnych rolach** - przydzielanie ról adekwatnie do możliwości osoby studiującej (należy wziąć pod uwagę jej możliwości i ograniczenia komunikacyjne w przydzielaniu ról),
- **rozwiązywanie problemów** - korzystanie z różnych aktywizujących metod dydaktycznych uwzględniających potrzeby i możliwości osób studiujących z ASD.
- **udział w dyskusjach** – formułowanie krótkich, precyzyjnych i jednoznacznych pytań. Rekomenduje się również prowadzenie zdalnych dyskusji w formie pisemnej przy użyciu narzędzi technologii informacyjno-komunikacyjnych (np. dyskusja prowadzona na „strumieniu” w Classroomie).

W razie trudności z opracowaniem sposobu adaptacji określonego warunku zaliczenia zajęć zwróć się do doradców dydaktycznych ([doradca.dydaktyczny@swps.edu.pl](mailto:doradca.dydaktyczny@swps.edu.pl)).

## Inne zaburzenia neurologiczne

**Dysleksja** to zaburzenie neurologiczne wpływające na zdolność do odczytywania i przetwarzania informacji słownych. Osoby studiujące z dysleksją mogą mieć trudności w czytaniu, pisaniu, rozumieniu tekstu czy w zdobywaniu i zapamiętywaniu informacji.

W kontekście studiowania, osoby studiujące z dysleksją mogą doświadczać trudności w:

- **Czytaniu** - wolniej czytają i mają większe trudności w rozumieniu tekstu;
- **Pisaniu** - ich pismo może być trudne do odczytania i zawierać błędy ortograficzne oraz interpunkcyjne;
- **Zapamiętywaniu** - mają trudności w przyswajaniu i zapamiętywaniu informacji;
- **Koncentracji** - mogą mieć trudności z utrzymaniem uwagi i koncentracją przez dłuższy czas;
- **Planowaniu i organizacji** - mogą mieć trudności z planowaniem czasu i organizacją swojej pracy, co może prowadzić do opóźnień w wykonaniu zadań;
- **Analizowaniu i syntezy informacji** - mogą mieć trudności w wyodrębnieniu kluczowych informacji z tekstu i ich zintegrowaniu w całość.

Osoby z dysleksją potrzebują specjalnych narzędzi i strategii, które pomogą im zminimalizować trudności, na jakie napotykają w trakcie procesu studiowania. Możliwe narzędzia i strategie to m.in.: korzystanie z aplikacji do czytania tekstu na głos, stosowanie technik zapamiętywania informacji, wykorzystywanie diagramów i schematów, systematyczna organizacja czasu i planowania pracy.

**Dysgrafia** to zaburzenie neurologiczne wpływające na zdolność do pisania. Osoby studiujące z dysgrafią mogą mieć trudności z kształtowaniem liter, pisaniem zrozumiałych zdań oraz utrzymywaniem prawidłowej gramatyki i ortografii.

W kontekście studiowania, osoby studiujące z dysgrafią mogą doświadczać trudności w:

- **Pisaniu** - ich pismo może być trudne do odczytania i zawierać błędy ortograficzne, interpunkcyjne, gramatyczne i stylistyczne;
- **Wyrażaniu myśli** - mają trudności w wyrażaniu swoich myśli na piśmie w sposób zrozumiały dla innych;
- **Przetwarzaniu informacji** - mają trudności w przyswajaniu i zapamiętywaniu informacji, które przeczytali lub usłyszeli, co może prowadzić do utrudnienia w nauce;
- **Koncentracji** - mogą mieć trudności z utrzymaniem uwagi i koncentracją przez dłuższy czas, co prowadzi do wolniejszego tempa pisania i wykonania zadań;
- **Planowaniu i organizacji** - mogą mieć trudności z planowaniem czasu i organizacją swojej pracy, co prowadzi do opóźnień w wykonaniu zadań.

Osoby z dysgrafią potrzebują specjalnych narzędzi i strategii, które pomogą im zminimalizować trudności, na jakie napotykają w trakcie procesu studiowania. Możliwe narzędzia i strategie to m.in.: korzystanie z programów do pisania z użyciem klawiatury,

stosowanie technik pisanie z użyciem punktów lub skrótów, stosowanie technik zapamiętywania informacji, wykorzystywanie diagramów i schematów, systematyczna organizacja czasu i planowania pracy.

**Dyskalkulia** to zaburzenie neurologiczne wpływające na zdolność do rozumienia i przetwarzania informacji matematycznych. Osoby studiujące z dyskalkulią mogą mieć trudności w rozumieniu pojęć matematycznych, wykonywaniu operacji matematycznych, rozwiązywaniu problemów matematycznych oraz w zapamiętywaniu faktów matematycznych.

W kontekście studiowania, osoby studiujące z dyskalkulią mogą doświadczać trudności w:

- **Matematyce** - mają trudności w przyswajaniu pojęć matematycznych i wykonywaniu operacji matematycznych;
- **Rozwiązywaniu problemów** - mają trudności w rozwiązywaniu problemów matematycznych i w aplikowaniu wiedzy matematycznej w praktyce;
- **Odczytywaniu godzin na zegarze** - mają trudności w odczytywaniu czasu z zegara analogowego;
- **Rozumieniu informacji liczbowych** - mają trudności w rozumieniu informacji liczbowych i statystycznych zawartych w tekstach i tabelach;
- **Koncentracji** - mogą mieć trudności z utrzymaniem uwagi i koncentracją przez dłuższy czas, co prowadzi do trudności w rozwiązaniu problemów matematycznych;
- **Planowaniu i organizacji** - mogą mieć trudności z planowaniem czasu i organizacją swojej pracy, co prowadzi do opóźnień w wykonaniu zadań.

Osoby z dyskalkulią potrzebują specjalnych narzędzi i strategii, które pomogą im zminimalizować trudności, na jakie napotykają w trakcie procesu studiowania. Możliwe narzędzia i strategie to m.in.: wykorzystywanie kalkulatora do wykonywania działań matematycznych, stosowanie technik zapamiętywania informacji liczbowych, wykorzystywanie diagramów i schematów, systematyczna organizacja czasu i planowania pracy.

### **Formy adaptacji sposobów weryfikacji efektów uczenia się:**

Większość stosowanych sposobów weryfikacji efektów uczenia się nie wymaga adaptacji, jednak warto pamiętać, że osoby z dysleksją, dysgrafią i dyskalkulią wolniej przetwarzają informacje i mają trudność w przeszukiwaniu pola percepcyjnego, dlatego mogą wymagać wydłużenia czasu podczas egzaminu pisemnego (rekomendowane wydłużenie czasu egzaminu pisemnego o 30%) lub (w przypadku stosowania testów skanowanych) zwolnienie z obowiązku przenoszenia odpowiedzi z arkusza testu na kartę skanowaną.

## Zaburzenia zdrowia psychicznego

Zaburzenia zdrowia psychicznego są bardzo zróżnicowaną kategorią. Należą do niej, w kolejności częstości występowania, między innymi: zaburzenia związane z używaniem substancji psychoaktywnych, zaburzenia lękowe, zaburzenia nastroju, zaburzenia osobowości, zaburzenia psychotyczne, zaburzenia na podłożu organicznym (otępienne i uszkodzenia układu nerwowego). Każda z tych kategorii posiada specyficzny obraz objawów. Do stwierdzenia zaburzenia konieczne jest występowanie wielu objawów równocześnie. Często też zaburzenia te współwystępują (np. zaburzenia osobowości i używanie substancji psychoaktywnych).

Specyfika obrazu poszczególnych kategorii:

- **zaburzenia związane z używaniem substancji** – to grupa zaburzeń wywołanych stosowaniem alkoholu, narkotyków, dopalaczy, środków stymulujących, leków, etc. Najczęściej przybiera formę „nieprawidłowego używania”, które polega na zmianie zachowania i przeżywania pod wpływem środka. Zmiana zależy od rodzaju przyjętej substancji. Długotrwałe skutki mogą ujawniać się w postaci objawów psychotycznych, otępiennych, zaburzeń lękowych, nastroju, etc.,
- **zaburzenia lękowe, kiedyś nazywane nerwicowymi** - to grupa zaburzeń, w których dominuje lęk z towarzyszącymi mu objawami somatycznymi. Najczęściej przybierają one formę nagłych ataków (zaburzenie lęku panicznego), fobii wobec konkretnych bodźców i sytuacji (fobia społeczna, agorafobia), długotrwałe utrzymującego się lęku i zamartwiania się (zaburzenie lęku uogólnionego – z ang. GAD), obsesji i kompulsji (z ang. OCD), lub zespołu objawów w reakcji na sytuację traumatyczną (zespół stresu pourazowego – z ang. PTSD),
- **zaburzenia nastroju** - kluczowym objawem są w ich przebiegu zmiany nastroju, w kierunku obniżonego lub podwyższonego. Najczęściej przybierają one formę zaburzeń depresyjnych, manii lub zaburzenia dwubiegunowego (naprzemiennych faz depresji i manii – w skrócie ChAD),
- **zaburzenia osobowości** - to grupa zaburzeń ze specyficznym wzorcem zachowania i przeżywania (emocji i relacji z samym sobą i innymi ludźmi). Zaburzenia te mogą wywoływać różny stopień dezorganizacji funkcjonowania, np. zaburzenia osobowości borderline mogą bardziej zaburzać funkcjonowanie niż inne (jest to wzorzec na pograniczu psychozy i zaburzenia lękowego),
- **zaburzenia na podłożu organicznym** – to grupa zaburzeń, w których dominują zakłócenia w zakresie procesów poznawczych, wywołane różnymi przyczynami: chorobą somatyczną, urazem, wypadkiem, postępującą chorobą otępienną. Najczęściej przybierają formę problemów z mową, pamięcią, uwagą, poruszaniem się lub utrzymaniem równowagi.
- **zaburzenia psychotyczne** – to grupa zaburzeń z dezorganizacją myślenia, zachowania i emocji. Najczęściej przybiera formę zespołu objawów składającego się z urojeń, omamów oraz dezorganizacji procesów poznawczych.

Wszystkie wymienione zaburzenia mogą wywoływać zmiany w funkcjonowaniu poznawczym, behawioralnym (czyli w zachowaniu), emocjonalnym i społecznym, takie jak na przykład:

- **Funkcjonowanie w obszarze poznawczym/behawioralnym:**

- zmiana tempa (spowolnienie lub przyspieszenie) procesów poznawczych, czyli np. spostrzegania, pamięci, uwagi, oraz procesów wykonawczych (realizacji zadań, tempa mówienia, reakcji na bodźce). Przekłada się to na utrudniony odbiór komunikatów, utrudnioną koncentrację uwagi, utrudniony dostęp do zasobów pamięci,
- spowolnienie lub przyspieszenie psychoruchowe (brak lub przyspieszenie napędu, nadmierne pobudzenie, rozhamowanie, osłupienie, chaotyczność). Przekłada się to na spowolnienie realizacji zadań, chaotyczne/niepełne wypełnianie zadań, utrudnioną komunikację przez nietypowy sposób mówienia (szybki, spowolniony, chaotyczny, nieskładny, oniryczny), wzmożoną męczliwość,
- nadmierne napięcie związane z reakcją na stres – co może przekładać się na problem z udzieleniem odpowiedzi ustnej (może pojawić się tzw. mutyzm) lub ze swobodnym i szybkim pisanem odręcznym,

- **Funkcjonowanie w obszarze emocjonalnym:**

- nastrój obniżony lub podwyższony (smutek, zdołowanie lub ekscytacja, euforia),
- nasilone emocje takie jak np. lęk, przerażenie, smutek, złość, wściekłość, rozdrażnienie, wstyd, poczucie winy,
- zaniżona lub podwyższona samoocena,
- anhedonia (trudność z przeżywaniem przyjemności).

- **Funkcjonowanie w obszarze społecznym:**

- w depresji tendencja do unikania kontaktów z innymi ludźmi,
- w manii tendencja do nadmiernie częstych i intensywnych kontaktów z innymi ludźmi, nie zawsze stosownych społecznie (np. spoufalanie się),
- w lęku obawa przed kontaktami z innymi ludźmi, ekspozycją społeczną,
- w przypadku zaburzeń psychotycznych i organicznych – nietypowe społecznie zachowania (ekscentryczność, dziwaczność).

## **Formy adaptacji sposobów realizacji i weryfikacji efektów uczenia się w trakcie zajęć dydaktycznych oraz egzaminów**

Zaburzenia zdrowia psychicznego mogą mieć poważny wpływ na proces studiowania i funkcjonowanie osób studiujących. Do możliwych konsekwencji, jakie mogą wynikać z zaburzeń zdrowia psychicznego zalicza się:

- **Trudności z koncentracją i uwagą:** osoby studiujące z zaburzeniami psychicznymi, takimi jak ADHD, depresja lub zaburzenia lękowe, mogą mieć trudności z koncentracją i skupieniem uwagi podczas nauki. Mogą mieć trudności ze zrozumieniem i zapamiętywaniem materiału lub z wykonaniem zadań wymagających skupienia.
- **Trudności z organizacją:** osoby studiujące z zaburzeniami psychicznymi mogą mieć trudności z organizacją swojego czasu i zadań. Mogą mieć trudności z planowaniem i wykonaniem codziennych obowiązków, co może wpłynąć na ich zdolność do nauki.
- **Obniżone poczucie własnej wartości:** osoby studiujące z zaburzeniami psychicznymi mogą często doświadczać obniżonego poczucia własnej wartości i braku pewności siebie, co może wpłynąć na ich zdolność do osiągania celów i motywacji do nauki.
- **Trudności z socjalizacją:** osoby studiujące z zaburzeniami psychicznymi mogą mieć trudności z nawiązywaniem relacji społecznych i integracją z innymi studentami. Mogą mieć trudności z komunikacją i interakcją z innymi, co może wpłynąć na ich zdolność do pracy w grupie lub do udziału w aktywnościach społecznych.
- **Niepokój i stres:** osoby studiujące z zaburzeniami psychicznymi mogą często doświadczać niepokoju i stresu, co może wpłynąć na ich zdolność do nauki i skupienia. Mogą mieć trudności z radzeniem sobie z presją i stresem związanym z wymaganiami szkolnymi.
- **Problemy związane z leczeniem:** osoby studiujące z zaburzeniami psychicznymi mogą mieć trudności z regularnym leczeniem i utrzymaniem zdrowia psychicznego, co może wpłynąć na ich zdolność do nauki i uczestnictwa w zajęciach.

UWAGA: Rekomenduje się, aby adaptacje sposobów realizacji i zaliczania zajęć były wyłącznie odpowiedzią na indywidualne potrzeby i możliwości zgłaszane przez osoby z zaburzeniami zdrowia psychicznego, a nie czymś sugerowanym lub narzucanym przez osoby prowadzące zajęcia. Ze względu na różnorodność możliwych zaburzeń i nasilenia ich objawów potrzeby i możliwości w zakresie adaptacji dla osób studiujących z zaburzeniami zdrowia psychicznego mogą się znacznie różnić.

Podstawowym założeniem adaptacji procesu edukacji jest więc indywidualne podejście do osoby studiującej z zaburzeniami zdrowia psychicznego oraz ocena jej potrzeb i możliwości w zakresie realizacji i zaliczenia konkretnych zajęć.

### **Formy adaptacji realizacji zajęć dydaktycznych:**

W trakcie zajęć, w których uczestniczą osoby studiujące z zaburzeniami zdrowia psychicznego warto zadbać o:

- zwiększenie limitu nieobecności połączone z możliwością nadrobienia zaległości na warunkach zaplanowanych i ustalonych z osobami prowadzącymi zajęcia;
- możliwość otrzymywania materiałów dydaktycznych od wykładowców;
- wydłużenie czasu na przygotowanie prac zaliczeniowych, szczególnie obszernych prac pisemnych, a także w razie konieczności dzielenia ich na mniejsze części;

### **Formy adaptacji sposobów weryfikacji efektów uczenia się w zakresie wiedzy:**

- **egzaminy:**

- zamiana formy pisemnej na ustną lub umożliwienie pisanie egzaminu na komputerze zamiast odręcznie.
- wydłużony czas pisanie egzaminu (rekomendowane wydłużenie o 30%), umożliwienie realizacji egzaminu przy zmienionych warunkach, np. siedząc bliżej drzwi, otrzymując dodatkowe arkusze papieru do pisanie,
- dostosowanie warunków pisanie egzaminu – umiejscowienie w pobliżu drzwi, w razie konieczności możliwość indywidualnego terminu zaliczenia,
- umożliwienie zapisywania sobie odpowiedzi (lub jej konspektu) w przypadku egzaminów ustnych.

### **Formy adaptacji sposobów weryfikacji efektów uczenia się w zakresie umiejętności:**

- **projekt grupowy:**

- dodatkowy czas na realizację zadania,
- ograniczenie ekspozycji społecznej (nieprezentowanie na forum grupy, jeśli pozwala osiągnąć efekty uczenia się),
- zmiana formy zaliczenia (np. zamiast ekspozycji na forum grupy, nagranie zadania; przedstawienie zaliczenia w formie pisemnej, filmu, plakatu, etc.),
- wsparcie w zakresie podziału na grupy projektowe (np. prowadzący wskazuje skład grup projektowych oraz monitoruje podział zadań w grupach projektowych),
- udzielanie częściowej informacji zwrotnej w obecności innych osób, z zachowaniem zasad oceny merytorycznej, na rzecz informacji zwrotnej udzielanej indywidualnie (co pomoże uniknąć dodatkowego stresu w sytuacji uzyskania szczegółowej informacji zwrotnej w obecności innych osób).

### **Formy adaptacji sposobów weryfikacji efektów uczenia się w zakresie kompetencji społecznych:**

- **praca w grupie w różnych rolach** - przydzielanie ról adekwatnie do możliwości osoby studiującej (należy wziąć pod uwagę jej możliwości i ograniczenia komunikacyjne w przydzielaniu ról),
- **rozwiązywanie problemów** - korzystanie z różnych aktywizujących metod dydaktycznych uwzględniających potrzeby i możliwości osób studiujących z zaburzeniami zdrowia psychicznego.

- **udział w dyskusjach** – formułowanie krótkich, precyzyjnych i jednoznacznych pytań. Rekomenduje się również prowadzenie zdalnych dyskusji w formie pisemnej przy użyciu narzędzi technologii informacyjno-komunikacyjnych (np. dyskusja prowadzona na „strumieniu” w Classroomie).

W razie trudności z opracowaniem sposobu adaptacji określonego warunku zaliczenia zajęć zwróć się do doradców dydaktycznych ([doradca.dydaktyczny@swps.edu.pl](mailto:doradca.dydaktyczny@swps.edu.pl)).